

ROCZNIK TOMISTYCZNY
4 (2015)

ROCZNIK TOMISTYCZNY

4 (2015)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHE JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

4 (2015)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzusi (sekretarz / secretary), Maciej Słęcki, Magdalena Płotka, Anna Kazimierczak-Kucharska, Dawid Lipski, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Marie-Dominique Goutierre, Mieczysław Gogacz, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Wojciech Falkowski, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Marie-Dominique Goutierre, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Paul J. Cornish, Marek P. Prokop

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Maciej Igielski (język polski), Adam Filipowicz (łacina, greka), Bernice McManus-Falkowska, Anna Kazimierczak-Kucharska (angielski), Christel Martin, Izabella Andrzejuk (francuski), Michał Zembrzusi (łacina),

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2015

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów

POLSKA

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93

tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl

e-mail: ksiegarnia@vb.com.pl

WYDAWNICTWO
von borowiecky

Spis treści

Od Redakcji.....	11
------------------	----

Uniwersytet na rozdrożu.

O uniwersytecie i nauczaniu uniwersyteckim z Antonim B. Stępnem rozmawiają Artur Andrzejuk, Magdalena Płotka, Izabella Andrzejuk i Witold Płotka	13
--	----

Rozprawy i artykuły

Marek P. Prokop Le concept de l'éternité et du temps dans le <i>Liber de causis</i>	27
Artur Andrzejuk Problem istnienia w Komentarzu Tomasza z Akwinu do <i>Liber de causis</i>	39
Michał Zembrzowski Realna różnica między intelektem czynnym i możliwościowym w ujęciu św. Tomasza z Akwinu.....	63
Tomasz Pawlikowski <i>Liber de definitionibus</i> i scholastyczny problem <i>adaequatio</i>	97
Karolina Ćwik Czy św. Tomasz był eudajmonistą?	113
Magdalena Płotka Jak nakaz moralny wynika z natury świata? Koncepcja prawa natury św. Tomasza z Akwinu na tle stoickiej i późnośredniowiecznej tradycji.....	129
Iwona Solecka-Karczewska Zgodność rozumu i wiary w <i>Summa theologiae</i> Tomasza z Akwinu	145
Mieszko Pawlak Państwo i Kościół w myśli św. Tomasza z Akwinu i Marsyliusza z Padwy	163
Urszula Wolska Wizja człowieka ponowoczesnego a tomistyczna teoria osoby	191
Anna Mandrela Tomistyczna filozofia bytu i buddyjska filozofia pustki	215
Sebastian Taboń Tomizm czeski w latach 1879-1948.....	239

Tłumaczenia

Tomasz z Akwinu <i>O geocentryzmie</i> , tekst łaciński i polski (tłum. Marcin Karas)	251
Kamil Majcherek Zagadnienie pośmiertnej identyczności ciała Chrystusa i pośmiertnego nazywania części Jego ciała w <i>Quaestiones quodlibetales</i> św. Tomasza z Akwinu	267
Tomasz z Akwinu <i>Quaestiones quodlibetales</i> , II, q. 1, a. 1 et III, q. 2, a. (tłum. Kamil Majcherek).....	279

Sprawozdania i recenzje

Michał Zembrzusi, Izabella Andrzejuk Tomizm na Konferencji Naukowej „Etyka i polityka”	289
Magdalena Płotka Sprawozdanie z konferencji naukowej „W kręgu średniowiecznej etyki”	293
Anna Kazimierczak-Kucharska Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej z okazji 740-lecia śmierci św. Tomasza z Akwinu oraz św. Bonawentury z Bagnoregio	297
Michał Zembrzusi Sprawozdanie z wręczenia Nagród imienia Profesora Mieczysława Gogacza i sympozjum pt. „Tomizm konsekwentny”	303
Anna Kazimierczak-Kucharska, Izabella Andrzejuk Filozofia tomistyczna na konferencji „Od etyki cnót do etyki chronienia osób. Podstawy wychowania społecznego i politycznego”	307
Izabella Andrzejuk, Anna Ambroziak, Agnieszka Paprocka-Waszkiewicz, Izabela Kozłowska, Marcin Wodziński, Artur Andrzejuk Tomizm w Fundacji Dobrej Edukacji „Maximilianum”	311
Michał Zembrzusi Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji: „Towards Biblical Thomism. The Biblical Exegesis of Thomas Aquinas and Its Contemporary Relevance”	319
Anna Kazimierczak-Kucharska, Karolina Ćwik Sprawozdanie z udziału w Międzynarodowej Konferencji „Oblicza Mistyki”	323
Michał Zembrzusi Recenzja: Tomasz Bartel, <i>Prawda i byt. Ujęcie prawdy ontycznej w „Quaestio disputata de veritate” świętego Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo Rolewski, Złotorya 2008	325
Magdalena Płotka Recenzja: Michał Głowała, <i>Pojedynczość. Spór o zasadę indywiduacji w scholastyce</i> , Wrocław 2012, Oficyna Naukowa PFF, ss. 197	329
Dorota Zapisek Recenzja: Mateusz Penczek, <i>Wola i intelekt w filozofii Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012, ss. 322.	335
Artur Andrzejuk Recenzja: Aleksander z Afrodyzji, <i>O duszy</i> , przekład z jęz. greckiego Monika E. Komsta, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2013, ss. 281.	339
Artur Andrzejuk Recenzja: Św. Tomasz z Akwinu, <i>Komentarz do „Hermeneutyki” Arystotelesa</i> , przekł. z jęz. łac., wprowadzenie i komentarz Andrzej P. Stefańczyk, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2013, ss. 639.	345
Artur Andrzejuk Recenzja: Tomasz Pawlikowski, <i>Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, ss. 514.	351
Izabella Andrzejuk Filozoficzne i teologiczne aspekty religii. Recenzja: Ks. Piotr Moskal, <i>Traktat o religii</i> , Lublin 2014, Wydawnictwo KUL, ss. 247.	355

Marcin Karas	
Recenzja: Santiago Ramirez OP, <i>Autorytet doktrynalny św. Tomasza z Akwinu</i> , przeł. Mariusz Beściak, Warszawa 2014, ss. 324.....	359
Magdalena Płotka	
Recenzja: <i>Glossae – Scholia – Commentarii. Studies on Commenting Texts in Antiquity and Middle Ages</i> , (eds.) M. Mejer, K. Jażdżewska, Anna Zajchowska, Peter Lang, Frankfurt am Main–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Warszawa–Wien 2014, ss. 201.....	363
Artur Andrzejuk	
Recenzja: Bożena Listkowska, <i>Tomizm otwarty Piotra Chojnackiego</i> , Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2014, ss. 304.	367
Anna Kazimierczak-Kucharska	
Recenzja: 1) <i>Tomizm polski 1879-1918. Słownik filozofów</i> , red. B. Listkowska, A Andrzejuk, Wydawnictwo von Borowiecky, Radzymin 2014, ss. 168; 2) <i>Tomizm polski 1919-1945. Słownik filozofów</i> , Radzymin 2014, ss. 171; 3) <i>Tomizm polski 1946-1965. Słownik filozofów</i> , Warszawa–Radzymin 2015, ss. 218.....	371
Anna Kazimierczak-Kucharska	
Recenzja: Tomasz Stępień, <i>Doktor anielski o aniołach</i> , Warszawa 2014, Towarzystwo „Powściągliwość i Praca”, ss. 180.	375
Dawid Lipski	
Recenzja: Michał Zembruski, Magdalena Płotka, Andrzej Nowik, Adam Filipowicz, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk, <i>Z metodologii historii filozofii, w: Opera philosophorum medii aevii. Textus et studia</i> , t.14, Warszawa 2015, ss. 160.....	379

Polemiki i dyskusje

Wojciech Golonka	
Odpowiedź na krytyczne uwagi dra Marka Prokopa odnośnie do mego artykułu <i>St Thomas d'Aquin en tant que philosophe: le problème des sources</i>	385
Odpowiedź Marka Prokopa	393
Izabella Andrzejuk	
Spór o filozofię moralną św. Tomasza z Akwinu. Próba wskazania na źródła odmiennych stanowisk É. Gilsona i F. van Steenberghena. Na marginesie dyskusji M. Prokopa z artykułem W. Golonki.....	397
Nota o autorach.....	411

Table of Contents

Editorial	11
-----------------	----

University at the Crossroads.

University at the Crossroad. University and its Teaching with Antoni B. Stępień – Artur Andrzejuk, Magdalena Płotka, Izabella Andrzejuk, Witold Płotka	13
--	----

Dissertations and articles

Marek P. Prokop The Concept of Eternity and Time in <i>Liber de causis</i>	27
Artur Andrzejuk The Problem of Being in Thomas Aquinas' Commentary on <i>Liber de causis</i>	39
Michał Zembrzusi The Real Distinction Between Agent and Potential Intellect in Approach Thomas Aquinas	63
Tomasz Pawlikowski <i>Liber de definitionibus</i> and Scholastic Problem <i>adaequatio</i>	97
Karolina Ćwik Thomas Aquinas's Eudaimonistic Ethics	113
Magdalena Płotka How is Moral Imperative a Result of the Nature of the World? The Concept of Natural Law in St. Thomas Aquinas's Account Stoic and Late Medieval Tradition	129
Iwona Solecka-Karczewska Compatibility of Reason and Faith in <i>Summa Theologiae</i> of Thomas Aquinas	145
Mieszko Pawlak Church and State in the Thought of St. Thomas Aquinas and Marsilius of Padua	163
Urszula Wolska The Vision of Postmodern Man and Thomistic Theory of the Person	191
Anna Mandrela Thomistic Philosophy of Being and Buddhist Philosophy of Emptiness	215
Sebastian Taboř Czech Thomism in 1879-1948	239

Translations

Tomasz z Akwinu <i>About Geocentrism</i> , Latin and Polish Text (transl. Marcin Karas)	251
Kamil Majcherek The Issue of Posthumous Identity of Christ's Corpus and Posthumous Naming Parts of His Body in <i>Quaestiones quodlibetales</i> of St. Thomas Aquinas. The Introduction to Translation	267
Tomasz z Akwinu <i>Quaestiones quodlibetales</i> , II, q. 1, a. 1 et III, q. 2, a. (transl. Kamil Majcherek)	279

Reports and Reviews

Michał Zembrzusi, Izabella Andrzejuk Thomism at the Conference 'Ethics and Politics'	289
Magdalena Płotka The Report of the Conference 'In the Sphere of Medieval Ethics'	293
Anna Kazimierczak-Kucharska The Report of the Conference on the Occasion of 740 Anniversary of Death of St. Thomas Aquinas and St. Bonaventure.....	297
Michał Zembrzusi The Report of Presentation Professor Mieczysław Gogacz Prizes and Symposium 'Consequential Thomism'	303
Anna Kazimierczak-Kucharska, Izabella Andrzejuk Thomistic Philosophy at the Conference 'From Virtue Ethics to Protect People as a Persons Ethics. The Basics of Social and Political Education'	307
Izabella Andrzejuk, Anna Ambroziak, Agnieszka Paprocka-Waszkiewicz, Izabela Kozłowska, Marcin Wodziński, Artur Andrzejuk Thomism in a Foundation of a Good Education 'Maximilianum'	311
Michał Zembrzusi The Report of the International Conference: 'Towards Biblical Thomism. The Biblical Exegesis of Thomas Aquinas and Its Contemporary Relevance'	319
Anna Kazimierczak-Kucharska, Karolina Ćwik The Report of Participation in the International Conference 'The Faces of Mysticism'	323
Michał Zembrzusi Review: Tomasz Bartel, <i>Prawda i byt. Ujęcie prawdy ontycznej w „Quaestio disputata de veritate” świętego Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo Rolewski, Złotorya 2008	325
Magdalena Płotka Review: Michał Głowała, <i>Pojedynczość. Spór o zasadę indywiduacji w scholastyce</i> , Wrocław 2012, Oficyna Naukowa PFF, ss. 197	329
Dorota Zapisek Review: Mateusz Penczek, <i>Wola i intelekt w filozofii Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012, ss. 322	335
Artur Andrzejuk Review: Aleksander z Afrodyzji, <i>O duszy</i> , przekład z jęz. greckiego Monika E. Komsta, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2013, ss. 281	339
Artur Andrzejuk Review: Św. Tomasz z Akwinu, <i>Komentarz do „Hermeneutyki” Arystotelesa</i> , przekł. z jęz. łac., wprowadzenie i komentarz Andrzej P. Stefańczyk, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2013, ss. 639	345
Artur Andrzejuk Review: Tomasz Pawlikowski, <i>Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, ss. 514	351
Izabella Andrzejuk Philosophical and Theological Aspects of Religion. Review: Ks. Piotr Moskal, <i>Traktat o religii</i> , Lublin 2014, Wydawnictwo KUL, ss. 247	355

<p>Marcin Karas Review: Santiago Ramirez OP, <i>Autorytet doktrynalny św. Tomasza z Akwinu</i>, przeł. Mariusz Beściak, Warszawa 2014, ss. 324.....</p> <p>Magdalena Płotka Review: <i>Glossae – Scholia – Commentarii. Studies on Commenting Texts in Antiquity and Middle Ages</i>, (eds.) M. Mejer, K. Jażdżewska, Anna Zajchowska, Peter Lang, Frankfurt am Main–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Warszawa–Wien 2014, ss. 201</p> <p>Artur Andrzejuk Review: Bożena Listkowska, <i>Tomizm otwarty Piotra Chojnackiego</i>, Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2014, ss. 304.....</p> <p>Anna Kazimierczak-Kucharska Review: 1) <i>Tomizm polski 1879-1918. Słownik filozofów</i>, red. B. Listkowska, A Andrzejuk, Wydawnictwo von Borowiecky, Radzymin 2014, ss. 168; 2) <i>Tomizm polski 1919-1945. Słownik filozofów</i>, Radzymin 2014, ss. 171; 3) <i>Tomizm polski 1946-1965. Słownik filozofów</i>, Warszawa–Radzymin 2015, ss. 218.....</p> <p>Anna Kazimierczak-Kucharska Review: Tomasz Stępień, <i>Doktor anielski o aniołach</i>, Warszawa 2014, Towarzystwo „Powściągliwość i Praca”, ss. 180.....</p> <p>Dawid Lipski Review: Michał Zembrzusi, Magdalena Płotka, Andrzej Nowik, Adam Filipowicz, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk, <i>Z metodologii historii filozofii</i>, w: <i>Opera philosophorum medii aevii. Textus et studia</i>, t. 14, Warszawa 2015, ss. 160.....</p>	<p>359</p> <p>363</p> <p>367</p> <p>371</p> <p>375</p> <p>379</p>
---	---

Controversy and Discussions

<p>Wojciech Golonka The Response to Marek Prokop's (PhD) Critical Comments to my Article <i>St Thomas d'Aquin en tant que philosophe: le problème des sources</i></p> <p>The Marek Prokop's Response</p> <p>Izabella Andrzejuk The Dispute about St. Thomas Aquinas' Moral Philosophy. An Attempt to Indicate the Sources of Different Positions É. Gilson and F. van Steenberghen. In the Margin of M. Prokop Discussion with article of W. Golonka</p> <p>Note about authors.....</p>	<p>385</p> <p>393</p> <p>397</p> <p>411</p>
---	---

Recenzja

- 1) *Tomizm polski 1879-1918. Słownik filozofów*, red. B. Listkowska, A Andrzejuk, Wydawnictwo von Borowiecky, Radzymin 2014, ss. 168;
- 2) *Tomizm polski 1919-1945. Słownik filozofów*, Radzymin 2014, ss. 171;
- 3) *Tomizm polski 1946-1965. Słownik filozofów*, Warszawa–Radzymin 2015, ss. 218.

Tomizm polski. Słownik filozofów jest publikacją powstałą z potrzeby zaprezentowania sylwetek polskich tomistów, którzy od XIX wieku badają i popularyzują myśl Tomasza z Akwinu nie tylko w Polsce, ale również poza jej granicami. *Słownik* składa się z trzech części. Pierwsza z nich obejmuje lata 1879-1918 i zawiera omówienia takich tomistów polskich, jak: Franciszek Gabryl, Marian Morawski, Stefan Pawlicki, Idzi Radziszewski, Henryk Romanowski, Piotr Semenenko i Kazimierz Wais. Ta część obejmuje czas od ukazania się encykliki Leona XIII *Aeterni Patris* do zakończenia I wojny światowej. Bez wątplenia nazwiska pojawiające się w tej części wskazują na początek działalności tomizmu nie tylko na obszarze Polski. W niniejszym tomie znajduje się m.in. również dość obszerne wprowadzenie

wyjaśniające ramy czasowe każdej części *Słownika*, opis poszczególnych odmian tomizmu, co ma ogromne znaczenie dla uprawiania tej dziedziny filozoficznej.

Wprowadzenie to jest o tyle ważne, że przyglądając się poszczególnym tomistom omówionym w *Słowniku*, warto wiedzieć, którą odmianę tomizmu prezentowali, aby móc w sposób klarowny interpretować ich myśli. „Przyczyną wielu interpretacji myśli św. Tomasza z Akwinu jest fakt, że koncepcja metafizyki Akwinaty nie została adekwatnie ujęta i przekazana już przez jego bezpośrednich następców” (*Tomizm polski. Słownik filozofów 1879-1918*, s. 19). Choć niektórzy uważają to za swego rodzaju błąd popełniony przez bezpośrednich uczniów Tomasza z Akwinu, to jednak wydaje się, że problematyka me-

tafizyki jest na tyle złożona, że wielość interpretacji jest jednak nieunikniona. B. Listkowska wskazuje pięć głównych odmian tomizmu polskiego w XIX i XX wieku, których szczegółowy opis znajduje się w pierwszym tomie *Słownika* (s. 19–27). Jako pierwszy wymieniony jest tomizm tradycyjny, który określany jest również jako tomizm podręcznikowy, zachowawczy, paleotomizm czy neopaleotomizm. W następnej kolejności autorka wymienia tomizm łowański nazywany także tomizmem asymilującym lub otwartym. Tuż po nim pojawia się tomizm transcendentálny, a później tomizm egzystencjalny, czyli precyzujący. Jako ostatni zostaje wymieniony tomizm konsekwentny, który powstał najpóźniej, stąd nie zawsze jest uwzględniany przy omawianiu podziału.

We wprowadzeniu do *Słownika* zwrócono również uwagę na ważny moment w historii, który radykalnie wpłynął na odradzanie się badań nad myślą św. Tomasza z Akwinu w Polsce oraz całej Europy. Był to rok 1879, w którym ogłoszona została encyklika Leona XIII *Aeterni Patris*, w sposób szczególny zachęcająca do powrotu do filozofii, zwłaszcza do filozofii Tomasza z Akwinu. Jeśli chodzi o przedstawicieli tomizmu w Polsce sprzed encykliki papieża Leona XIII, to autorzy wprowadzenia wymieniają jedynie Mariana Morawskiego oraz Stefana Pawlickiego, którzy byli profesorami na Uniwersytecie Jagiellońskim. Po ogłoszeniu encykliki następuje stopniowe odradzanie myśli Tomaszowej w postaci różnych odmian tomizmu. Bez wątpienia ogromnym przełomem w dziejach interpretacji myśli Tomasza z Akwinu było – na co

wskazuje Bożena Listkowska – pojawienie się tomizmu egzystencjalnego, który był wynikiem uważniejszej lektury pism Tomasza z Akwinu. Jacques Maritain i Étienne Gilson dostrzegli w tekstach Akwinaty, że zasadnicze miejsce w jego myśli zajmuje problematyka istnienia i zaczęli oczyszczać tomizm z licznych naleciałości nauk przyrodniczych i innych filozofii. Jednak, jak się okazało, praca Maritaina i Gilsone była niewystarczająca. „Maritain i Gilson, proponując tomizm egzystencjalny, nie uwolnili jednak do końca myśli Tomasza od interpretacji awicenniańskich, które w tekstach Akwinaty występowały jako stosowana przez niego erudycja, nie stanowiąc jego własnych tez. Nie podkreślali też wystarczająco mocno różnicy między metafizyką i teologią, głosząc, że teologia jest negatywnym kryterium prawdziwości twierdzeń metafizyki (Maritain) lub że filozof za dane wyjściowe refleksji może przyjąć także twierdzenia teologiczne pod warunkiem, że będzie analizował je jak filozof, tj. odwołując się do rozumowań, a nie jak teolog, tj. odwołując się do Objawienia (Gilson)” (*Tomizm polski. Słownik filozofów 1879–1918*, s. 24). Jednak bez wątpienia tomizm egzystencjalny zawiera w sobie pełną metafizykę, pozwalającą ujmować rzeczywistość realnie istniejącą, co w sposób stanowczy podkreślono w zdaniu wprowadzającym do *Słownika*.

Zwrócono również uwagę na fakt, że tomizm konsekwentny stanowi najmłodszą odmianę filozofii tomistycznej, będąc w swej istocie próbą pewnego doprecyzowania kilku tez tomizmu egzystencjalnego. „Tomizm konsekwentny

różni się od tomizmu egzystencjalnego odejściem od wyrażania aktu istnienia w zdaniu egzystencjalnym – x jest – z racji uznania tego zdania za tezę teoriopoznawczą, nie zaś ściśle metafizyczną” (*Tomizm polski. Słownik filozofów 1879–1918*, s. 24). Jako najważniejsze cechy tomizmu konsekwentnego uznano m.in.: wyłączenie tez filozofii Awicenny z tomizmu; uznanie aktu istnienia jako najważniejsze i zapoczątkowujące byt pryncypium; uznanie, że poznający już na poziomie poznania niewyraźnego doświadcza istotowych pryncypiów danego bytu.

Druga część *Słownika* obejmuje lata 1919–1945. Jest to zatem czas, w którym zachodzi odrodzenie Rzeczypospolitej po I wojnie światowej i, jak zauważyli B. Listkowska i A. Andrzejuk w krótkim wprowadzeniu do tego tomu, jest „to okres największego rozkwitu filozofii tomistycznej w Polsce” (*Tomizm polski. Słownik filozofów 1919–1945*, s. 9). W tej części zapoznać się można z następującymi postaciami: Michał Klepacz, Kazimierz Kowalski, Franciszek Kwiatkowski, Czesław Martyniak, Konstanty Józef Michalski, Jan Salamucha, Franciszek Sawicki, Jan Stepa, Antoni Szymański, Jacek Woroniecki, Aleksander Żychliński.

Natomiast ostatnia część *Słownika* obejmuje lata 1946–1965, czyli do zakończenia obrad Soboru Watykańskiego II. Tutaj spotykamy się z nazwiskami: Stanisław Adamczyk, Wojciech Feliks Bednarski, Józef Maria Bocheński, Piotr Chojnacki, Kazimierz Kłósak, Józef Paśtuszkowski, Jan Piwowarczyk, Paweł Siwek, Stefan Świeżawski, Aleksander Usowicz. Jak zauważają autorzy wstępu do trze-

ciej części *Słownika*, tomizm w Polsce po II wojnie światowej jest bardzo silną orientacją filozoficzną. „Opinia ta bez wątplenia odnosi się do tomizmu egzystencjalnego, który – pod wpływem S. Świeżawskiego i M. A. Krąpca – zaczął rozwijać się na KUL, obejmując z czasem inne ośrodki naukowe, związane z Kościołem katolickim” (*Tomizm polski. Słownik filozofów 1946–1965*, s. 10).

Prezentowane dzieło zawiera wiele zagadnień poruszanych przez poszczególnych tomistów w ramach uprawianej przez nich filozofii. Redaktorzy *Słownika* zaznaczyli, że z powodu konieczności przyjęcia pewnych określonych ram czasowych brakuje w nim opracowań niektórych ważnych filozofów zajmujących się tomizmem, m.in. Jerzego Kalinowskiego czy Tadeusza Ślipki. Stąd już dzisiaj tli się pomysł opracowania kolejnej części *Słownika*, który będzie stanowił doskonałe uzupełnienie tych luk, które przy obecnych kryteriach były nieuniknione.

Słownik stanowi dobre zestawienie filozofów, którzy uprawiali w Polsce tomizm. Jest to praca, która w przejrzysty sposób opisuje poszczególnych tomistów. W każdym przypadku zaprezentowany został najpierw życiorys, następnie publikacje, główne tezy wyjściowe, dziełziny zainteresowań, a na końcu znajduje się pewnego rodzaju podsumowanie przedstawiające efekty działalności danego tomisty.

Warto również zwrócić uwagę na fakt, że pracę w przygotowanie *Słownika* włożyli ludzie, którzy w sposób szczególny znają się nie tylko na tomizmie w ogólności, ale przede wszystkim bliskie są im zagadnienia podejm-

wane przez prezentowanych przez nich filozofów. Niejednokrotnie bowiem poszczególne hasła zostały przygotowane przez autorów monografii poświęconych danym tomistom.

Ponieważ sylwetki tomistów opracowali różni autorzy, to pomimo przyjętego wzoru prezentacje znacznie różnią się między sobą – tak rozmiarami jak i – niestety – poziomem merytorycznym. Niekiedy szczególnie ten pierwszy mankament wynika z oczywistego faktu szczupłości źródeł – gdy dany tomista niewiele napisał. Wielu bowiem filozofów i teologów tomistycznych zostało zabitych przez okupantów, uwięzionych lub obarczonych po wojnie zadaniami dalekimi od nauki. Autorzy i redaktorzy publikacji nie ustrzegli się też większych lub mniejszych pomyłek czy usterek, np. w części drugiej Międzynarodowy Kongres Tomistyczny w Poznaniu usytuowano w roku 1935, gdy tymczasem odbywał on się w dniach 28–30 sierpnia 1934 roku. Pod-

kreślić jednak należy, że owe, nie tak znów liczne jak na tak obszerną pracę pomyłki i niedociągnięcia nie umniejszają zasadniczo jej poznawczej wartości.

Wydaje się zatem, że *Tomizm polski. Słownik filozofów* stanowi dobrą pomoc dla wszystkich, którzy w większym lub mniejszym stopniu zajmują się tomizmem. Jest to praca, którą bez cienia wątpliwości można polecić nie tylko tym, którzy zajmują się tomizmem w sensie ściśle naukowym, ale również tym, którzy z czystej ciekawości pragną poszerzyć swoją wiedzę na temat poszczególnych teologów i filozofów uprawiających tomizm. Język *Słownika* pozwala na swobodny odbiór tekstu, co jest kolejną zaletą dzieła – odpowiada ono na zapotrzebowania naukowe i kulturalne wielu badaczy oraz tych, którzy amatorsko zainteresowani są problematyką filozoficzną.